

1070F

۸۷/۱/۱۰۵۳۴
۸۷/۱/۶۰

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان شناسی و زبان های خارجی

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته آموزش زبان فارسی

عنوان:

بررسی جلوه های مهارت های شفاهی زبان در آثار ادبی فارسی

کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور

پژوهشگر:

گلاویز شیخ الاسلامی

استاد راهنما:

دکتر بهمن زندی

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۱۳

استاد مشاور:

دکتر نگار داوری اردکانی

ماه و سال انتشار:

مهر ماه ۱۳۸۷

۱۰۵۶۵۴

جمهوری اسلامی ایران
رت علوم تحقیقات و فناوری

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران

تاریخ .....
شماره .....
پیوست .....

((تصویب نامه))

پایان نامه تحت عنوان :

(بررسی جلوه های مهارت های شفاهی زبان در آثار ادبی فارسی)

تاریخ دفاع : ۸۷/۸/۱ ساعت : ۱۵:۳۰ - ۱۶:۳۰ نمره : $\frac{20}{30}$ درجه : عالی

اعضای هیات داوران :

نام و نام خانوادگی

- ۱- جناب آقای دکتر بهمن زندی
- ۲- سرکار خانم نگار داوری اردکانی
- ۳- سرکار خانم بلقیس روشن
- ۴- مرتبه علمی

هیات داوران

- ۱- استاد راهنما
- ۲- استاد مشاور
- ۳- استاد داور
- ۴- امضاء

(Handwritten signatures and stamps)

خیابان انقلاب،
استاد نجات اللهی،
خیابان سپند،
لاک ۲۳۳
ن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
ار: ۸۸۹۰۳۱۵۸
الکترونیکی:
info@Tehran.pnu
الکترونیکی:
http://www.Tehran.pr

تقدیم به

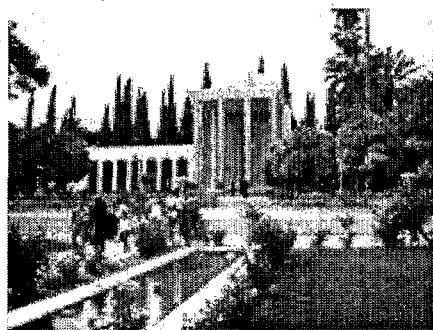
فرمانروای ملک سخن،

شیخ اجل،

﴿سعدی شیرازی﴾

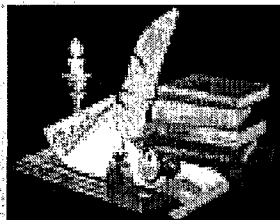

اگر چه پیش فرمند فامُشی ادب است
به وقت مصلحت آن به که در سخن کوشی
دو چیز طیرهٔ عقل است: دم فرو بستن،
به وقت گفتن و گفتن به وقت خاموشی

تقدیم به بزرگ مریبان زندگیم:

پدر و مادر عزیزم

با سپاس از همسرم که اگر نبود پایمردی های او، این پایان نامه به سرانجام نمی رسید؛

و سپاس از فرزندانم، هیمن و هیوا، که در پیمودن این راه، همراهم بودند.

فهرست

مطالب، جداول و

نمودارها

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱.۱. مقدمه : .....
۲	۱.۲. بیان مسئله .....
۳	۱.۳. ضرورت تحقیق .....
۴	۱.۴. سؤال های تحقیق .....
۴	۱.۵. فرضیه های تحقیق .....
۴	۱.۶. اهداف تحقیق.....
۴	۱.۶.۱. هدف کلی .....
۴	۱.۶.۲. اهداف جزئی .....
۵	۱.۷. کاربرد های تحقیق .....
۵	۱.۸. تعریف واژگان کلیدی .....
۷	فصل دوم: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق.....
۸	۲.۱. مقدمه .....
۱۰	۲.۲. مهارت صحبت کردن: .....
۱۰	۲.۲.۱. اهمیت سخن و سخنوری در دنیای غرب.....
۱۱	۲.۲.۲. آرای نظریه پردازان غربی .....
۱۱	۲.۲.۲.۱. بای گیت .....
۱۶	۲.۲.۲.۲. هربرت اچ کلارک .....
۱۹	۲.۲.۲.۳. اون هارجی .....
۲۴	۲.۲.۲.۴. گرایس .....
۲۷	۲.۲.۲.۵. لیچ .....
۲۸	۲.۲.۲.۶. براون و لوینسون .....
۲۹	۲.۲.۳. آرای نظریه پردازان ایرانی.....
۲۹	۲.۲.۳.۱. زندگی .....
۳۲	۲.۲.۳.۲. ضیا حسینی .....
۳۳	۲.۳. مهارت گوش دادن .....
۳۴	۲.۳.۱. اهمیت گوش دادن به مثابه یک مهارت .....

۳۶	..... آرای نظریه پردازان غربی
۳۶	..... ۲.۳.۲.۱. تونی لینچ
۳۸	..... ۲.۳.۲.۲. اون هارجی
۴۰	..... ۲.۳.۲.۳. لاری آلن نادینگ
۴۴	..... ۲.۳.۳. آرای نظریه پردازان ایرانی
۴۴	..... ۲.۳.۳.۱. زندگی
۴۵	..... ۲.۳.۳.۲. ضیا حسینی
۴۶	..... ۲.۴. پیشینه پژوهشی (جلوه های مهارت های شفاهی زبان در آثار ادبی)
۴۶	..... ۲.۴.۱. پژوهش های غربیان
۴۷	..... ۲.۴.۲. پژوهش های ایرانیان
۵۲	..... ۲.۴.۳. جمع بندی پیشینه پژوهشی
۵۳	..... ۲.۵. چارچوب نظری تحقیق
۷۱	..... فصل سوم: طرح و روش تحقیق
۷۲	..... ۳.۱. مقدمه
۷۲	..... ۳.۲. روش تحقیق
۷۲	..... ۳.۳. جامعه آماری
۷۲	..... ۳.۴. حجم نمونه و شیوه نمونه گیری
۷۴	..... ۳.۵. روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۷۴	..... ۳.۶. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۷۶	..... فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها و ارائه نتایج
۷۷	..... ۴.۱. مقدمه
۷۷	..... ۴.۲. توصیف داده های کمی جلوه های مهارت های شفاهی در آثار ادبی
۷۷	..... ۴.۲.۱. توصیف داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار ادبی
۷۸	..... ۴.۲.۲. توصیف داده های کمی جلوه های مهارت گوش دادن در آثار ادبی
	..... ۴.۳. مقایسه داده های کمی جلوه های مهارت های صحبت کردن و گوش دادن در آثار ادبی
۷۸	..... ادبی
۷۸	..... ۴.۴. مقایسه فراوانی جلوه های مهارت های شفاهی در آثار منظوم و مثنوی
۱۰۷	..... ۴.۵. توصیف آماری داده های کمی
۱۱۸	..... ۴.۶. آزمون فرضیه های تحقیق
۱۲۳	..... فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۲۴	..... ۵.۱. مقدمه

۱۲۴.....	۵. ۲. بحث و بررسی
۱۲۵.....	۵. ۲. ۱. تحلیل محتوای آثار ادبی دربارهٔ جلوه های مهارت صحبت کردن
۱۲۵.....	الف) آثار منظوم
۱۴۰.....	ب) آثار منثور
۱۵۲.....	۵. ۲. ۲. تحلیل محتوای آثار ادبی در بارهٔ جلوه های مهارت گوش دادن
۱۵۲.....	الف) آثار منظوم
۱۶۵.....	ب) آثار منثور
۱۷۳.....	۵. ۳. تحلیل نتایج فرضیه های تحقیق
۱۷۳.....	۵. ۳. ۱. بررسی نتایج فرضیهٔ اول
۱۷۴.....	۵. ۳. ۲. بررسی نتایج فرضیهٔ دوم
۱۷۴.....	۵. ۳. ۳. بررسی نتایج فرضیهٔ سوم
۱۷۴.....	۵. ۳. ۴. بررسی نتایج فرضیهٔ چهارم
۱۷۴.....	۵. ۴. نتیجه گیری:
۱۸۲.....	۵. ۵. پیشنهادها:
۱۸۲.....	۵. ۶. محدودیت ها:
۱۸۵.....	کتاب نامه
۱۹۸.....	ضمایم
۱۹۹.....	واژه نامهٔ انگلیسی به فارسی
۲۰۴.....	واژه نامهٔ فارسی به انگلیسی
۲۰۹.....	شرح حال مختصر پدید آورندگان آثار ادبی نمونهٔ این تحقیق

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول شماره ۱. ۲. اصول مشارکتی گرایس و مفاهیم مواری با آنها.....	۲۷
جدول شماره ۲. ۲. اصول اصل ادب لیچ به عنوان مکمل اصول چهار گانه گرایس.....	۲۸
جدول شماره ۳. ۲. فرضیه ادب براون و لوینسون بر مبنای وجهه یا صورتک و موارد موازی با آنها.....	۲۹
جدول شماره ۱. ۳. معرفی جامعه نمونه.....	۷۳
جدول شماره ۲. ۳. چک لیست نمونه صحبت کردن.....	۷۵
جدول شماره ۳. ۳. چک لیست نمونه گوش دادن.....	۷۵
جدول شماره ۱. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار منظوم، به ترتیب قرن.....	۷۹
جدول شماره ۲. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار منظوم، به ترتیب فراوانی.....	۸۰
جدول شماره ۳. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی توجه به فرایندهای پیش نیاز مهارت های شفاهی.....	۸۱
جدول شماره ۴. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی توجه به اصل کمیت.....	۸۲
جدول شماره ۵. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی توجه به اصل کیفیت.....	۸۳
جدول شماره ۶. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار مثنوی، به ترتیب قرن.....	۸۴
جدول شماره ۷. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار مثنوی، به ترتیب فراوانی.....	۸۵
جدول شماره ۸. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی توجه به فرایندهای پیش نیاز مهارت های شفاهی.....	۸۶
جدول شماره ۹. ۴. آثار مثنوی به ترتیب فراوانی توجه به اصل کمیت.....	۸۷
جدول شماره ۱۰. ۴. آثار مثنوی به ترتیب فراوانی توجه به اصل کیفیت.....	۸۸
جدول شماره ۱۱. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت گوش دادن در آثار منظوم، به ترتیب قرن.....	۸۹
جدول شماره ۱۲. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت صحبت کردن در آثار منظوم، به ترتیب فراوانی.....	۹۰
جدول شماره ۱۳. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی فرایندهای پیش نیازهای مهارت های شفاهی.....	۹۱
جدول شماره ۱۴. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی مراحل گوش دادن.....	۹۲
جدول شماره ۱۵. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی انواع گوش دادن.....	۹۳
جدول شماره ۱۶. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی موانع گوش دادن.....	۹۴
جدول شماره ۱۷. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی سطوح ارتباط.....	۹۵
جدول شماره ۱۸. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت گوش دادن در آثار مثنوی، به ترتیب قرن.....	۹۶
جدول شماره ۱۹. ۴. داده های کمی جلوه های مهارت گوش دادن در آثار مثنوی، به ترتیب قرن.....	۹۷
جدول شماره ۲۰. ۴. آثار منظوم به ترتیب فراوانی داده های کمی فرایندهای پیش نیازهای مهارت های شفاهی.....	۹۸

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول شماره ۴. ۲۱. آثارمنثور به ترتیب فراوانی داده های کمی مراحل گوش دادن براساس اندرسون..... ۹۹
- جدول شماره ۴. ۲۲. آثار منثور به ترتیب فراوانی داده های کمی انواع گوش دادن ۱۰۰
- جدول شماره ۴. ۲۳. آثارمنثور به ترتیب فراوانی داده های کمی موانع گوش دادن ۱۰۱
- جدول شماره ۴. ۲۴. آثار منثور به ترتیب فراوانی داده های کمی سطوح ارتباط ۱۰۲
- جدول شماره ۴. ۲۵. مقایسه فراوانی جلوه های مهارت صحبت کردن و گوش دادن در آثار منظوم..... ۱۰۳
- جدول شماره ۴. ۲۶. مقایسه فراوانی جلوه های مهارت صحبت کردن و گوش دادن در آثار منثور..... ۱۰۴
- جدول شماره ۴. ۲۷. مقایسه فراوانی جلوه های مهارت های شفاهی در آثار منظوم و منثور..... ۱۰۵
- جدول شماره ۴. ۲۸. آثار ادبی به ترتیب فراوانی جلوه های مهارت های شفاهی در آن ها ۱۰۶
- جدول شماره ۴. ۲۹. مقایسه میزان توجه به فرآیند های پیش نیاز صحبت کردن در آثار منظوم و منثور ۱۰۷
- جدول شماره ۴. ۳۰. مقایسه میزان توجه به کیفیت صحبت کردن در آثار منظوم و منثور ۱۰۸
- جدول شماره ۴. ۳۱. مقایسه میزان توجه به کمیت صحبت کردن در آثار منظوم و منثور ۱۰۹
- جدول شماره ۴. ۳۲. مقایسه میزان توجه به مهارت صحبت کردن در آثار منظوم و منثور ۱۱۰
- جدول شماره ۴. ۳۳. مقایسه میزان توجه به فرآیند های پیش نیاز گوش دادن در آثار منظوم و منثور ۱۱۱
- جدول شماره ۴. ۳۴. مقایسه میزان توجه به مراحل گوش دادن در آثار منظوم و منثور ۱۱۲
- جدول شماره ۴. ۳۵. مقایسه میزان توجه به انواع گوش دادن در آثار منظوم و منثور..... ۱۱۳
- جدول شماره ۴. ۳۶. مقایسه میزان توجه به موانع گوش دادن در آثار منظوم و منثور ۱۱۴
- جدول شماره ۴. ۳۷. مقایسه میزان توجه به سطوح گوش دادن در آثار منظوم و منثور..... ۱۱۵
- جدول شماره ۴. ۳۸. مقایسه میزان توجه به مهارت های گوش دادن در آثار منظوم و منثور ۱۱۶
- جدول شماره ۴. ۳۹. مقایسه میزان توجه به مجموع مهارت های شفاهی در آثار منظوم و منثور..... ۱۱۷
- جدول شماره ۴. ۴۰. نتایج آزمون تی جفت شده برای آزمون فرضیه اول (صحبت کردن)..... ۱۱۸
- جدول شماره ۴. ۴۱. نتایج آزمون تی جفت شده برای آزمون فرضیه اول (گوش دادن)..... ۱۱۹
- جدول شماره ۴. ۴۲. نتایج آزمون تی مستقل برای آزمون فرضیه دوم ۱۲۰
- جدول شماره ۴. ۴۳. نتایج آزمون تی جفت شده برای آزمون فرضیه سوم ۱۲۱
- جدول شماره ۴. ۴۴. نتایج آزمون تی جفت شده برای آزمون فرضیه چهارم ۱۲۲

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار شماره ۲. ۱. فرایندهای پیش نیاز مهارت های شفاهی (به اختصار تمدن) با مرکزیت تفکر..... ۵۵
- نمودار شماره ۲. ۲. اصول صحبت کردن و موارد موازی با آنها ۶۰
- نمودار شماره ۲. ۳. مواردی که در گوش دادن موثر باید مورد توجه قرار گیرد ۷۰
- نمودار شماره ۴. ۱. مقایسه میزان توجه به فرایندهای پیش نیاز مهارت های شفاهی در صحبت کردن در آثار منظوم و مثنوی ۱۰۷
- نمودار شماره ۴. ۲. مقایسه میزان توجه به کیفیت صحبت کردن در آثار منظوم و مثنوی ۱۰۸
- نمودار شماره ۴. ۳. مقایسه میزان توجه به کمیت صحبت کردن در آثار منظوم و مثنوی ۱۰۹
- نمودار شماره ۴. ۴. مقایسه میزان توجه به مهارت صحبت کردن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۰
- نمودار شماره ۴. ۵. مقایسه میزان توجه به کمیت فرایندهای پیش نیاز مهارت های شفاهی در گوش دادن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۱
- نمودار شماره ۴. ۶. مقایسه میزان توجه به مراحل گوش دادن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۲
- نمودار شماره ۴. ۷. مقایسه میزان توجه به انواع گوش دادن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۳
- نمودار شماره ۴. ۸. مقایسه میزان توجه به موانع گوش دادن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۴
- نمودار شماره ۴. ۹. مقایسه میزان توجه به شطوح ارتباط در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۵
- نمودار شماره ۴. ۱۰. مقایسه میزان توجه به مهارت های گوش دادن در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۶
- نمودار شماره ۴. ۱۱. مقایسه میزان توجه به مجموع مهارت های شفاهی در آثار منظوم و مثنوی ۱۱۷
- نمودار شماره ۵. ۱. نمودار اصلاح شده اصول صحبت کردن و موارد موازی با آنها ۱۸۰
- نمودار شماره ۵. ۲. تکرار نمودار مواردی که در گوش دادن موثر باید مورد توجه قرار گیرد ۱۸۴

چکیده

پژوهش حاضر در جهت شناخت کمیت و کیفیت جلوه های مهارت های شفاهی زبان (صحبت کردن و گوش دادن) در آثار ادبی فارسی است. بدیهی است که برای بهبود کیفیت آموزش زبان فارسی، استفاده از دستاوردهای جدید آموزش زبان در جوامع غربی ضروری است. اما آن چه در این پژوهش بدان پرداخته ایم، مروری گذشته نگر بر آثار ادبی فارسی برای یافتن مؤلفه های مهارت های شفاهی در این آثار است. در واقع هدف این بود که بینیم به چه عناوینی از مهارت های شفاهی در این آثار اشاره شده است تا با تطبیق و تلفیق این مؤلفه ها با مؤلفه های مطرح در مطالعات غربیان بتوانیم به نمودار جامعی از همه مؤلفه های مؤثر در مهارت های شفاهی زبان دست یابیم. در این راستا چهار فرضیه به این شرح مطرح گردیده است:

۱. مهارت های شفاهی در آثار ادبی نظم و نثر فارسی هماهنگی بیشتری با نظرات بای گیت و دیگران دارد.
۲. در آثار منظوم فارسی نسبت به آثار مثنوی بیشتر به مؤلفه های مهارت های شفاهی توجه شده است.
۳. در آثار ادبی فارسی به مهارت صحبت کردن بیش از مهارت گوش دادن توجه شده است.
۴. در آثار ادبی فارسی به کیفیت بیش از کمیت در مهارت های شفاهی توجه شده است.

در پیشینه تحقیق، با استفاده از آثار مختلف، نظر اندیشمندان غربی و ایرانی، در باره مهارت های شفاهی، یعنی صحبت کردن و گوش دادن، گردآوری شده؛ سپس بر اساس آن ها، "چارچوب نظری" از سوی پژوهشگر ارائه گردیده است. این کار، به این دلیل صورت گرفته است که بتوان بر مبنای چارچوب نظری جدید، آثار ادبی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. روش انجام تحقیق تحلیل محتوای جامع مؤرد پژوهش، کلیه آثار ادبی فارسی، از قرن چهارم تا قرن سیزدهم است؛ که از میان آن ها سی اثر ادبی به عنوان نمونه، شامل هفده اثر منظوم و سیزده اثر مثنوی از بیست و هشت شاعر و نویسنده مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به روش تحقیق، از چک لیست های محقق ساخته برای این کار استفاده شده و مهارت های صحبت کردن و گوش دادن به طور جداگانه در آثار ادبی، به تفکیک منظوم و مثنوی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و در ذیل هر چک لیست، توصیفی در باره آن آمده است. پس از آن داده های کیفی به داده های کمی تبدیل شده و با استفاده از ابزار SPSS بر اساس تحلیل آماری، به سؤال های پژوهش جواب داده شده است، سپس فرضیه ها آزمون شده اند. در پایان نتایج پژوهش مورد بحث و بررسی قرار گرفته؛ و جلوه های مهارت های شفاهی، ابتدا به تفکیک صحبت کردن و گوش دادن و سپس مجموعه این دو مهارت در هریک از آثار ادبی نمونه با استفاده از مقادیر کمی ارزیابی شده و مقایسه ای بین پدید آورندگان آثار ادبی در رابطه با توجه آن ها به مهارت های شفاهی صورت گرفته است. بر اساس نتایج به دست آمده، فرضیه های اول و دوم رد و فرضیه های سوم و چهارم تأیید شده است. همچنین در رابطه با مهارت صحبت کردن و گوش دادن نمودارهای نسبتاً جامعی از مؤلفه های این مهارت ها به دست آمده است. پس از بحث و بررسی نتایج به پیش نهادها و محدودیت های پژوهش اشاره شده است.

فصل اول:
کلیات تحقیق

به نام خدا

بررسی جلوه های مهارت های شفاهی زبان در آثار ادبی فارسی

فصل اول : کلیات

۱.۱. مقدمه :

استفاده از آثار گران بهای ادبی فارسی در آموزش مهارت های شفاهی زبان نه به این دلیل است که امروزه عین عبارات و جملات آن آثار به کار رود یا واژه هایی که از میان واژه های فارسی رخت بر بسته اند و یا کاربردشان فقط برای قطعات ادبی مفید است و در واقع جزء ذخیره زبانی به شمار می آیند دوباره به میان واژه های امروزی راه پیدا کنند؛ و با حضور خود نه تنها به تقویت زبان فارسی کمک نکنند بلکه موجب تضعیف آن نیز شوند؛ یا دست کم همچون وصله ای ناجور بر دامن آن نشینند و زیبایی آن را خدشه دار کنند. بلکه به این دلیل است که از طریق این آثار ارزشمند نظر پیشینیان را در باره اهمیت و ضرورت کسب مهارت های شفاهی زبان دریابیم و عناصر فعال و پویای آن را به جای ساخت هایی به کار بریم که یا اخیراً از زبان های بیگانه وارد زبان فارسی شده اند و یا توسط کسانی ساخته شده اند که نه زبان فارسی را می شناسند و نه نسبت به آن مسئولیتی در خود احساس می کنند. به فرموده فردوسی:

کهن گشته این نامه باستان   نه گفتار و کردار آن راستان

با این نگاه در تحقیق حاضر به بررسی جلوه های مهارتهای شفاهی در آثار ادبی فارسی می پردازیم.

۱.۲. بیان مسئله

مهارت های ارتباطی در دو بعد زبانی و غیرزبانی بخش عمده ای از مهارت های اجتماعی را تشکیل می دهند. مهارت های ارتباطی در بعد زبانی شامل گوش دادن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن است؛ که در بین آن ها گوش دادن و صحبت کردن، یعنی مهارت های شفاهی زبان از جنبه ی ارتباطی اهمیت بیشتری دارد. زیرا در هر شرایط زمانی و مکانی و به وسیله هر کسی کاربرد دارد، و ارتباطات میان فردی بر پایه آن ها شکل می گیرد. با توجه به اهمیت و نقش این مهارت ها، در آموزش هر زبانی، بررسی و طبقه بندی آن ها باید مد نظر باشد.

امروزه آموزش زبان با هدف رسیدن زبان آموزان به توانش های ارتباطی و زبانی بر مبنای علوم مختلفی از جمله: روان شناسی زبان، جامعه شناسی زبان، زبان شناسی آموزشی و سایر علوم وابسته صورت می گیرد و دانشمندان زیادی در سراسر جهان می خواهند علمی ترین راه ها و بهترین شیوه ها را برای آموزش زبان بیابند و به کار برند. آموزش زبان فارسی به عنوان زبان اول، نیز از این قاعده مستثنی نیست؛ و باید براساس تازه ترین و علمی ترین نظریات اندیشمندان و محققان جهان در این زمینه، انجام پذیرد و برای آن برنامه های دقیق، مدون و علمی تهیه گردد. آنچه مسلم است قابلیت زبان فارسی، تابعی از توانش زبانی و ارتباطی گویشوران آن است؛ زیرا اگر این زبان، در داخل کشور، در زمینه های گوناگون، نقش های متعددی را ایفا کند، در خارج از کشور نیز می تواند گسترش یابد.

بدیهی است که برای بهبود کیفیت آموزش زبان فارسی، استفاده از دستاوردهای جدید آموزش زبان در جوامع غربی ضروری است. اما آن چه در این پژوهش بدان پرداخته ایم، مروری گذشته نگر در آثار ادبی فارسی برای یافتن مؤلفه های مهارت های شفاهی در این آثار است. در واقع می خواهیم ببینیم به چه عناوینی از مهارت های شفاهی در این آثار اشاره شده است و با تطبیق و تلفیق این مؤلفه ها با مؤلفه های مطرح در مطالعات غربیان به نمودار جامعی از همه ی مؤلفه های مؤثر در مهارت های شفاهی زبان دست یابیم.

می دانیم زبان فارسی به عنوان واقعیتهای فرهنگی- تاریخی قادر به انتقال فرهنگ گذشته ی ایران زمین، با همه ابعاد تاریخی و جغرافیایی آن بوده، حامل بسیاری ارزش ها و دستاوردهای فرهنگی فرزندان این مرز و بوم است. استخراج این دستاوردها خواهد توانست در پی ریزی مبانی علمی مسائل مطروح در زمینه های مختلف کمک شایانی به دانشمندان بنماید.

در این پژوهش به جستجوی مهارت های زبانی مورد توجه بزرگان ادب فارسی می پردازیم. می خواهیم بدانیم کیفیت و کمیت پرداختن به مهارت های شفاهی زبان (گفتن و شنیدن) و مؤلفه های آن ها در این آثار چگونه بوده است و ردپای نظراتشان را درباره این نوع مهارت ها در کدام دسته از آثار نظم یا نثر بیشتر می توان جستجو کرد؟

۱.۳. ضرورت تحقیق

در تبیین نظریه های علمی و مباحث مربوط به هر رشته تحصیلی، توجه به آثار گذشتگان و دستاوردهای آنان لازم و ضروری است، چرا که حوزه علم و دانش از گذشته تا به امروز امتداد داشته است و یافتن نکات مطروح، به ویژه در زمینه مهارت های شفاهی زبان، توسط دانشمندان و ادبای ایران زمین به تقویت نظریه های علمی روز در رشته «آموزش زبان فارسی» منجر خواهد شد. در واقع، توجه به مفاهیم علمی نوین آموزش زبان و به ویژه مهارت های شفاهی و بررسی کمی و کیفی توجه به این مؤلفه ها در آثار گذشتگان به نوعی منجر به بومی شدن این علوم می شود؛ ضمن این که طبقه بندی های دقیق تری را به دست خواهد داد.

از سوی دیگر آشنایی با نمونه های مختلف شعر و نثر فارسی سبب می شود، گویشوران زبان فارسی، خصوصاً جوانان، بدانند که بر پایه های مستحکم و آسیب ناپذیر زبان فارسی که از بیش از هزار سال پیش «پی افکنده» شده می توان زمینه های نو جویی این زبان را فراهم کرده در جهت غنا و توانگری آن کوشید و از آن در آموزش دروس مختلف از جمله درس «مهارت های زبانی» در رشته ی آموزش زبان فارسی در مقطع کارشناسی ارشد، در کنار سایر آثار علمی استفاده کرد.

این پژوهش ما را به این نکته رهنمون می سازد که کاربرد مهارت های زبانی و اجتماعی به غیر از کلیاتی که در همه دوره ها یکسان است، در هر دوره ای آدابی داشته است. ما نیز باید این مهارتها را در چارچوب علم و تکنیک و ارتباطات دنیای امروز کسب کنیم و به کار بریم تا هویت خویش را که مبتنی بر زبان ماست در دنیای پر سرعت و شتاب دار عصر تکنولوژی و اطلاعات از دست ندهیم. از این رو ایجاد احساس مسئولیت و تعهد در قبال زبان فارسی و کوشش برای استحکام بحشیدن به آن با الگو گرفتن از پیشینیان از ضرورت های پژوهش در ادبیات کهن به شمار می رود.

و سرانجام در این پژوهش «شناختی نو از ادبیاتی کهن» (ترابی: ۸۲) درباره اهمیت مهارتهای کلامی به دست می آید و از این رو امید است عناصری که همیشه پویایی و سرزندگی خاصی در ادبیات ما داشته اند بتوانند به رشته «آموزش زبان فارسی» در مقطع کارشناسی ارشد یاری رسانند.

۱.۴. سؤال های تحقیق

- ۱.۴.۱. مهارت های شفاهی زبان چگونه در آثار ادبی فارسی جلوه گر شده است؟
- ۱.۴.۲. چه تفاوتی در توجه به مؤلفه های مهارت های شفاهی در آثار نظم و نثر وجود دارد؟
- ۱.۴.۳. تولید کنندگان آثار ادبی، به مؤلفه های کدام یک از آثار شفاهی بیشتر توجه کرده اند؟
- ۱.۴.۴. میزان توجه تولید کنندگان آثار ادبی به کمیّت یا کیفیت در مهارت های شفاهی چگونه است؟

۱.۵. فرضیه های تحقیق

- ۱.۵.۱. مهارت های شفاهی در آثار ادبی نظم و نثر فارسی هماهنگی بیشتری با نظرات بای گیت و دیگران دارد.
- ۱.۵.۲. در آثار منظوم فارسی نسبت به آثار منثور بیشتر به مؤلفه های مهارت های شفاهی توجه شده است.
- ۱.۵.۳. در آثار ادبی فارسی به مهارت صحبت کردن بیشتر از مهارت گوش دادن توجه شده است.
- ۱.۵.۴. در آثار ادبی فارسی به کیفیت بیش از کمیّت در مهارت های شفاهی توجه شده است.

۱.۶. اهداف تحقیق

۱.۶.۱. هدف کلی:

دست یابی به دیدگاهی روشن درباره جایگاه و اهمیت مهارت های شفاهی زبان در آثار ادبی فارسی و در نتیجه دست یابی به چارچوب منسجمی از مؤلفه های مهارت های شفاهی از طریق تلفیق آراء پدیدآورندگان آثار ادبی با نظریات جدید محققان غربی.

۱.۶.۲. اهداف جزئی

- ۱.۶.۲.۱. دست یابی به این نکته که تولیدکنندگان آثار ادبی به مؤلفه های کدام یک از مهارت های شفاهی زبان، بیشتر توجه کرده اند.
- ۱.۶.۲.۲. پی بردن به این که در کدام دسته از آثار نظم یا نثر فارسی بیشتر به مهارت های شفاهی پرداخته شده است.
- ۱.۶.۲.۳. جستجوی این که چه نکات جالب توجهی به عنوان ارمغان علمی در آثار نام آوران ادب فارسی درباره ی مهارت های شفاهی وجود دارد و مقایسه ی این نکات با موارد مشابه مطروح در آثار علمی غربیان در این باره.
- ۱.۶.۲.۴. پی بردن به این که در آثار ادبی نسبت توجه به کمیّت و کیفیت در مهارت های شفاهی چگونه است.

۱.۷. کاربرد های تحقیق

مهم ترین کاربرد این تحقیق در رشته «آموزش زبان فارسی» و درس «مهارت های کلامی» در مقطع کارشناسی ارشد است و در واقع نمودار منسجمی از مؤلفه های تشکیل دهنده مهارت های شفاهی به دست می دهد که می تواند مورد استفاده مدرّسان، مؤلفان کتب درسی و دانشجویان این رشته قرار گیرد. همچنین مراکز آموزش زبان فارسی که برنامه مدوّن و مشخصی جهت آموزش زبان فارسی دارند؛ اعم از آموزش و پرورش، آموزش عالی و مراکز پژوهشی از دیگر استفاده کنندگان نتایج تحقیق هستند.

۱.۸. تعریف واژگان کلیدی

۱.۸.۱. مهارت های زبانی

مهارت های چهارگانه ی گوش دادن، صحبت کردن، خواندن، و نوشتن را مهارت های زبانی گویند. از آن میان صحبت کردن و نوشتن، مهارت های تولیدی یا فعال خواننده می شود و گوش دادن و خواندن مهارت های دریافتی یا پذیرا (زندی، ۱۳۸۳: ۶؛ به نقل از ریچاردز). این مهارت ها در امر ارتباط و ارسال یا دریافت پیام و ایفای دیگر نقش های زبان به کار گرفته می شود و توجه کافی به تقویت و افزایش این چهار مهارت، لازمه هر برنامه ی آموزشی است. دانش آموزانی که به مهارت های گوش دادن صحیح و درک مطلب شفاهی تسلط کافی داشته باشند و بتوانند از زبان گفتاری خود به خوبی استفاده کنند و مطالب موردنظر را به نحو احسن بیان کنند، به طور حتم مهارت خواندن را به درستی می آموزند و بر چگونگی تولید زبان مکتوب و متون نوشتاری آگاهی ذهنی و مهارت علمی می یابند (زندی، ۱۳۷۸: ۹۲).

۱.۸.۲. مهارت های شفاهی زبان

مهارت های شفاهی زبان یا مهارت های گفتاری، نخستین مهارت های زبان به شمار می آیند و شامل دو مهارت «گوش دادن» و «صحبت کردن» است. همه کودکان در جریان رشد طبیعی خود، این مهارت ها را می آموزند. از اهداف عمده آموزش زبان فارسی نیز آموزش این دو مهارت است (زندی، ۱۳۸۳: ۵۴).

۱.۸.۳. هنرهای زبانی

ادبیات، یک نظام هنری با روابط خاص خودش و با منطق خاص خودش است، که باید مثل هر نظام هنری دیگر در یک ماده ای منعکس شود. همانطور که مثلا نقاشی در رنگ منعکس می شود، و یا رقص آیینی یا هنری در حرکت اندام ها بازتاب می یابد، نظام نشانه شناختی ادبی هم در مقام یک هنر در زبان منعکس می شود (حق شناس، ۱۳۸۲، ۱۷۱).

۱.۸.۴. آثار ادبی

آثار ادبی مانند هر اثر هنری دیگر ارزش و اعتبارش به ذات خودش استوار است. در واقع نسبت آثار ادبی با دانش های ادبی نسبت موضوع است با علمی که آن موضوع را به شناخت میگیرد. بر این اساس می شود پذیرفت که شأن علوم و دانش های ادبی به اعتبار موضوعش است ولی شأن آثار ادبی ذاتی است و به ذات خودش مربوط است. پس اگر آثار ادبی وجود نداشته باشد، دانش های ادبی محلی از اعراب ندارند. آثار ادبی معمولا به عنوان نوعی از زبان

با دو ویژگی از انواع دیگر زبان ممتاز می شود، یکی آراستگی و دیگری مخیل بودن؛ و این دو، مانع الجمع نیستند (حق شناس، ۱۳۸۲: ۱۵۳).

۵. ۱. ۸. ادبیات

درباره ادبیات دیدگاه های مختلفی وجود دارد که در زیر اشاره وار به آنها می پردازیم:

به نظر گریس^۱ در کتاب «ادبیات و بازتاب آن» ادبیات منعکس کننده ی شکل ویژه ی زندگانی و فرهنگ هر جامعه است (۱۳۸۱: ۷). به بیان دیگر، ادبیات بخشی از هنر و هنر بخش مهمی از فرهنگ جامعه است (ترابی، ۱۳۸۰: ۲۷). سیمون دوپوار در مقاله «توانایی ادبیات» می گوید: «ادبیات فعالیتی است که به وسیله انسان ها و برای انسان ها صورت می گیرد تا جهان را بر آن ها آشکار کند و این آشکار کردن خود به منزله عمل است» (گریس، ۱۳۸۱: ۳).

آثار بزرگ ادبیات، کلامی است والا که در آن از ارزش های جهانی مربوط به انسان سخن رفته است. «ادبیات مجموعه بهترین اندیشه ها و گفتارهای جهان است، کلامی است که روی سخن با همگان دارد و از برای آگاهی و روشنگری دیگران، و نه از برای نفس خود، عرضه شده است و از این رو ضمن برخورداری از واقع بینی و صراحت بیان، ملزم به رعایت سلوک شایسته و مبادی و اخلاق و ادب می باشد» (گریس ۱۳۸۱، به نقل از آرنولد: ۱۰۷). همچنین «شمار فراوانی از مردم همواره به ادبیات نیازمند خواهند بود و هر چه علم و دانش آدمی فزونی گیرد، او را به ادبیات نیاز بیشتر خواهد بود تا به مدد آن بتواند از منش انسانی برخوردار گردد و زیبایی را درک کند» (همان: ۴۷).

۶. ۱. ۸. جامعه شناسی زبان یا زبان شناسی اجتماعی

این علم به ویژگی های اجتماعی زبان و مسائلی همچون برنامه ریزی زبانی، دو زبانی و پدیده هایی مانند لهجه و گویش توجه دارد (زندى، ۱۳۸۳: ۲۱).

۷. ۱. ۸. زبان شناسی آموزشی یا تربیتی

این علم از تلفیق اصول و یافته های زبان شناسی، تکنولوژی آموزشی و برنامه ریزی درسی پا به عرصه علوم زبانی گذارده است. زبان شناسی آموزشی به کاربرد زبان شناسی در تدریس و یادگیری زبان مادری در هر دو جنبه گفتاری و نوشتاری و دیگر مسائل آموزشی مربوط به آن توجه دارد (زندى، ۱۳۸۳: ۲۱).

1. W. J. Grace

2. Mathew Arnold

فصل دوم:
پیشینه تحقیق